



ISSN 2080-1807

TORUŃSKIE STUDIA BIBLIOLOGICZNE
2018, nr 2 (21)

Stanisław Siess-Krzyszkowski
Uniwersytet Jagielloński
Centrum Badawcze Bibliografii Polskiej Estreicherów
e-mail: stan.siess@uj.edu.pl

Kalwiński Katechizm krakowski z kancjonałem – rekonstrukcja edycji

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TSB.2018.017>

STRESZCZENIE: Odnalezienie trzech nieznanych edycji kalwińskiego Katechizmu krakowskiego pozwala na skorygowanie poglądów na ewolucję tych katechizmów oraz relacje między zborom małopolskim a litewskim w drugiej połowie XVI w. Umożliwia też rekonstrukcję chronologii pierwszych, dotąd nieodnalezionych, edycji Katechizmu krakowskiego oraz poszerza wiedzę o działalności wydawniczej Macieja Wirzbięty na rzecz zboru małopolskiego. Wreszcie, w odniesieniu do Jednoty Litewskiej, pokazuje ciągłość elementarnej katechezy opartej na Katechizmie krakowskim od końca XVI do końca XVIII w.

SŁOWA KLUCZOWE: konfesja ewangelicko-reformowana, katechizmy i kancjonały polskie, Maciej Wirzbięta, Katechizm krakowski.

Jeszcze do niedawna tak zwany *Katechizm krakowski* znany był jedynie ze wzmianek w innych katechizmach kalwińskich XVI i XVII w. Wspominali o nim wydawcy tzw. *Katechizmu nieświeskiego* (1563/1565) w przedmowie do *Psalmów Dawidowych*:

nie wszystkie piosnki, które w *Krakowskim katechizmie* były, są tu położone¹,

¹ [*Katechism albo krótkie w jedno miejsce zebranie wiary i powinności Krześciań-*

zaś w przedmowie do tzw. *Katechizmu wileńskiego* (1581) napisano:

z *Katechizmu krakowskiego* do tego naszego wiele piosnek tak o Synu Bożym, jako o Duchu Ś[więtym] z niektórymi psalmami przyłożyli-
[śmy]².

O *Katechizmie krakowskim* wspominają też redaktorzy drugiej edycji *Katechizmu Kraińskiego* (1603):

wziąwszy przed się *Katechizm* nowo wydany w roku 1599 brata miłego ks. Krzysztofa Kraińskiego i on konferując z *Katechizmem krakowskim*, pieśni i modlitw poprawiliśmy³.

Wynika z tego, że ów legendarny⁴ *Katechizm krakowski* uważany był za wzorzec, do którego odwoływali się ministrowie kalwińscy, przygotowując kolejne wydania katechizmów z kancjonałami.

Pod koniec lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku egzemplarz *Katechizmu krakowskiego*, datowany na lata 1565/1568⁵, odnalazł w Herzog August Bibliothek w Wolfenbüttel Marian Malicki (1950–2015), kustosz Biblioteki Jagiellońskiej⁶. Dwa późniejsze wydania *Katechizmu* odnala-

skiej] [?], Nieśwież, nakł. Maciej Kawiecznyński, druk. Daniel z Łęczycy, 1565 [poprawione współczesną ręką na: 1563], k. K^{8v}.

² *Kathechism albo krotkei [sic] w iedno mieysce zebranie, wiary y powinności Krześciańskiej z pasterstwem Zborowym i domowym, z Modlitwami, Psalmami, y piosnkami, ná cześć á chwałę Pánu Bogu, á Zborowi iego ku zbudowánui, teraz z nowu zá pilnym przeyrzeniem i popráwienim [sic] wydány*, Wilno, nakł. Jan Abrahamowicz, druk. Daniel z Łęczycy w Drukarni Mikołaja Radziwiłła „Rudego”, 1581, k. viii.

³ K. Kraiński, *Katechizm z Naukami, z Piesniami, y z Modlitwami, Kosciola Powszechnego Apostolskiego, Na Jezusie Krystusie iedynym Fundamencie zbudowanego Słowem Bożym... powtore spisany y wydany*, Raków, druk. Sebastian Sternacki, 1603, k. †4v.

⁴ Tak określiła *Katechizm krakowski* jeszcze w 1989 r. A. Kawecka-Gryczowa, por. *Wstęp*, [w:] J. Zaremba, *Pieśni Chwał Boskich (Monumenta Musicae in Polonia)*, Kraków 1989, s. 5.

⁵ *Kátechizm, tho iesth, Summá wiary Krześciańskiej, krotko zebrána, dla ćwiczenia młodych dzyatek*, Kraków, druk. Maciej Wirzbięta, b. r. (1565/1568). – Gdy wymagają tego względu bibliograficzne, tytuły podaję w transliteracji.

⁶ M. Malicki, *Nieznany dotychczas polski katechizm kalwiński ze zbiorów Biblioteki Księcia Augusta w Wolfenbüttel*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 1993, r. 43, s. 47–64.

złem w Szwajcarii: pierwszy w Zentralbibliothek w Zurychu (datowany na lata 1569/1572)⁷, drugi w Universitätsbibliothek w Bazylei (1584)⁸.

Niestety do dnia dzisiejszego nie udało się odnaleźć pierwszej edycji *Katechizmu*. M. Malicki, odwołując się końcowej *Przemowy w Pieśniach duchownych* Bartłomieja Groickiego (1559)⁹, ustalił prawdopodobną datę druku *Katechizmu krakowskiego* na rok 1559¹⁰.

Wniosek identyfikujący katechizm wykorzystany przez Groickiego z jakimś wydaniem *Katechizmu krakowskiego* wydaje się dobrze uzasadniony: Groicki nazywa ów druk katechizmem w języku polskim, a 54 z 61 utworów zamieszczonych w *Pieśniach drugich na godziny pewne dnia i nocy* oraz w *Pieśniach na święta uroczyste* (k. 71–204 kancjonału Groickiego) znajdujemy w *Katechizmie* z Wolfenbüttel.

Jeszcze ciekawsze wnioski nasuwają się przy porównaniu *Katechizmu* z Wolfenbüttel z tak zwanym *Katechizmem królewieckim*¹¹, przechowywanym w Książnicy Cieszyńskiej¹². Okazuje się bowiem, że *Katechizm królewiecki* to w rzeczywistości przedruk *Katechizmu krakowskiego*. Wprawdzie *Katechizm* z Cieszyna jest defektem zaczynającym się od karty B2, ale brakujący początek można wiarygodnie zrekonstruować na podstawie porównania obu wydań, bowiem zachowany tekst *Katechizmu królewieckiego* jest identyczny (karta w kartę) z *Katechizmem krakowskim* z Wolfenbüttel¹³. Identyczne jest też w obu egzemplarzach

⁷ *Kátechizm, tho iesth, Krotka náuká Wiáry świętey Krześciáńskiey, dla ćwiczenia młodych dzyatek zebrána*, Kraków, druk. Maciej Wirzbięta, b. r. (1569/1572, egz. w Zentralbibliothek w Zurychu, sygn. D 403).

⁸ *Kátechizm, tho iesth, Krotka náuká Wiáry świętey Krześciáńskiey, dla ćwiczenia młodych dzyatek zebrána*, Kraków, druk. Maciej Wirzbięta, 1584 (egz. w Universitätsbibliothek w Bazylei, sygn. Frey-Gryn E VII 27).

⁹ B. Groicki, *Pieśni duchowne, człowieka k temu wiodące, aby w troskach swoich samemu Panu Bogu zawždy mocnie ufał*, [Kraków?], 1559. Jedyne egzemplarz kancjonału Groickiego, który znajdował się w bibliotece dzikowskiej Tarnowskich, spłonął w 1927 r. Jego zawartość opisał wcześniej B. Chlebowski, *Śpiewnik Bartłomieja Groickiego*, [w:] *Z wieku Mikołaja Reja, cz. 2: Materiały*, Warszawa 1905, s. 37–50.

¹⁰ M. Malicki, dz. cyt., s. 59.

¹¹ A. Kawecka-Gryczowa nazywa go *Kancjonałem cieszyńskim*.

¹² K. Hławiczka, *Nieznaný kancjonał z nutami z XVI wieku ze zbiorów Biblioteki Śląskiej w Cieszynie*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej w Katowicach” 1974, s. 71–131.

¹³ Karty B₂-Mmm₃ *Katechizmu królewieckiego* odpowiadają kartom B₈-Y₁, Y₁₂-Gg₁₂ *Katechizmu krakowskiego* z Wolfenbüttel, i odpowiednio karty Nnn₁₋₄-Ooo_{1-8r} – kartom

charakterystyczne dla kancjonałów literowo-cyfrowe liczbowanie kart (w obu przypadkach liczbowanie to zaczyna się od piątej karty *Pasterstwa domowego*). Można z tego wnioskować, że brakujące początkowe karty *Katechizmu królewieckiego* zawierały tekst tożsamy z początkiem *Katechizmu z Wolfenbüttel* (ewentualnie z wyłączeniem drugiego wiersza do czytelnika, który to wiersz jest polemiką z wydawcami *Katechizmu nieświeskiego*, datowanego na lata 1563/1565¹⁴).

Katechizm z Wolfenbüttel jest nadto powiększony o 14 kart (S_x - $S_{[xxiii]}$) w stosunku do *Katechizmu z Cieszyna*, co wskazuje na to, że ten ostatni, a tym samym podstawa przedruku, to edycje wcześniejsze. Data druku *Katechizmu z Wolfenbüttel* nie jest jednak znana, przez co tym trudniejsza do ustalenia jest data wydania zdefektowanego przedruku królewieckiego oraz – co najważniejsze – jego krakowskiej podstawy. Najwcześniejsza prawdopodobna data to schyłek 1559 lub początek 1560 r. Na końcowych nieliczbowanych kartach *Katechizmu królewieckiego* (sygnowanych $N_{nn_{1-4}}$, $O_{oo_{1-3r}}$), znajduje się *Pieśń z dowody Pisma Świętego o Pośredniku jedynym Panu Krystusie, tak z strony Boskiej, jako z strony człowieczeńskiej natury*. Bez wątplenia jest to utwór skierowany przeciwko stankarystom. Spór o pośrednictwo Chrystusa wybuchł w zborze małopolskim po powrocie Franciszka Stankara (1501–1574) do Polski w maju 1559 r., a zakończył się jego potępieniem na synodzie w Pińczowie w sierpniu tegoż roku¹⁵. Wynika z tego, że *Pieśń o Pośredniku jedynym* powstała mniej więcej w tym czasie i została wydrukowana jako wyróżniony dodatek

Kk_1 - Kk_{12r} . Różnice między oboma wydaniem występują w trzech miejscach. Na kartach liczbowanych I_{xvii} r- K_{ii} v w *Katechizmie królewieckim* wydrukowano *Sanctus cum tropheo*, w *Katechizmie krakowskim* – *Psalm XCV*. Różny w obu wydaniach jest tekst *Piosnki gdy się ludzie już rozejdź mają do domów swych* wydrukowanej na k. N_{xxv} - O_{iv} . Wreszcie z bliżej nieznanymi przyczynami w *Katechizmie królewieckim* nie przedrukowano kart liczbowanych M_x - M_{xix} *Katechizmu krakowskiego*, przy zachowaniu poprawnej ciągłości kart (Q_{7-8} , R_{1-4} , S_{1-4}). Prawidłowy też jest kustosz „Ale” na k. M_{ix} v (odpowiada początkowi k. M_{xx}). Być może drukarz królewiecki dysponował zdefektowanym egzemplarzem *Katechizmu*. Możliwe też jest celowe opuszczenie pieśni. Jeśli tak, to zabieg ten wykonany został wyjątkowo niestarannie: na k. M_{xx} r- N_{i} r *Katechizmu królewieckiego* znajduje się 9 z 13 zwrotek *Piosnki o Dziewicach świętych*, a tytuły opuszczonych pieśni pozostały w rejestrze.

¹⁴ Por. przypis 1.

¹⁵ H. Kowalska, *Działalność reformatorska Jana Łaskiego w Polsce 1556–1560*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1969, s. 141–148.

do *Katechizmu*¹⁶. Trudniej ustalić datę najpóźniejszą. Biorąc pod uwagę orientacyjną datację *Katechizmu* z Wolfenbüttel, 1565/1568, można przyjąć, że druk poprzedzającego go wydania to najpóźniej 1564 r. Za datę samego przedruku można przyjąć rok 1564 lub 1565, z całą pewnością przed wydaniem *Katechizmu* z Wolfenbüttel. Czy przed, czy po wydaniu *Katechizmu nieświeckiego* (1563/1565) – nie można jednoznacznie stwierdzić. Nie ulega natomiast wątpliwości, że *Katechizm* z Cieszyna jest tylko przedrukiem *Katechizmu krakowskiego*, a nie oryginalną pracą królewiecką, gdyż nawet przedruk księgi innej konfesji niż augsburska w okresie panowania księcia Albrechta może budzić pewne wątpliwości, choć nie jest wyjątkiem¹⁷.

Nasuwa się pytanie, czy wydanie *Katechizmu krakowskiego*, będące podstawą przedruku królewieckiego, było wydaniem pierwszym. Jeśli przyjąć za M. Malickim, że *Pieśni drugie na godziny pewne dnia i nocy* i *Pieśni na święta uroczyste* w kancjonałe Groickiego są przedrukiem z *Katechizmu krakowskiego*, to z pewnością nie było to wydanie przedrukowane w Królewcu – zbyt wyraźne są różnice między obiema edycjami. W *Pieśniach drugich* i *Pieśniach na święta uroczyste* znajduje się siedem utworów, których brak w przedrukowanym *Katechizmie krakowskim*, zaś spośród 54 pozostałych 13 różni się od edycji katechizmowej: 4 pieśni z nutami u Groickiego to pieśni bez nut w *Katechizmie*, 6 pieśni bez nut u Groickiego to pieśni z nutami w *Katechizmie*, przy 2 pieśniach u Groickiego podano kryptonimy autorów, w *Katechizmie* kryptonimów brak, odmienne jest w obu wydaniach tłumaczenie *Psalmu CXIV*.

Do uznania, że Groicki korzystał jednak z jakiegoś wydania *Katechizmu krakowskiego*, skłania dodatkowo fakt, że wśród *Pieśni drugich* znajdują się też dwie modlitwy wchodzące w skład *Pasterstwa domowego* Jakuba Sylwiusza, drugiej części *Katechizmu krakowskiego*. Są to

¹⁶ W *Katechizmie* z Wolfenbüttel *Pieśń o Pośredniku jedynym* także znajduje się na końcowych kartach druku.

¹⁷ W 1564 r. Jan Daubmann wydał *Postillę Polską To yest. Lekcie, Epistoły, y Ewanyelie Niedzyelne, postne, y ktore czytane bywaią w wigilie Apostolskie, y w ine świętá Krześciańskie przez cały rok ku nauce naszey*, będącą wiernym przedrukiem (łącznie z ramą wydawniczą) Posilli wytłoczonej u Wirzbięty w 1561 r. (wcześniejsze wydania w r. 1555 i 1557 także u Wirzbięty). Należy przypuszczać, że oba przedruki (zarówno *Katechizmu* jak i *Postilli*) wykonane zostały na zamówienie Jednoty Litewskiej. Daubmann powtórnie przedrukował *Postillę* polską w 1568 r.

Modlitwa przed obiadem. Psalm 104 oraz *Modlitwa po obiedzie. Psalm 117*. Obydwie są tłumaczeniem z Jana Kalwina: *Modlitwa przed obiadem* to *Benedictio mensae*, zaś *Modlitwa po obiedzie* to *Post pastum gratiarum actio*¹⁸. Co do roku 1559, jako daty wydania *Katechizmu* wykorzystanego przez Groickiego, trudno mieć jakiegokolwiek wątpliwości. Groicki wyraźnie pisze o „katechizmie... nowo drukowanym”, a trudno przypuszczać, że nie był on dobrze obeznany z bieżącą literaturą religijną. Ale takie ustalenie rodzi kolejną wątpliwość – jeśli uznamy, że było jakieś wydanie *Katechizmu krakowskiego* w 1559 r. to, na czym opierał się Jan Zaremba, drukując w 1558 r. *Pieśni Chwał Boskich*¹⁹? Kancjonał ten zawiera bowiem tzw. *Katechizm mniejszy* oraz fragmenty *Pasterstwa domowego* Jakuba Sylwiusza. Obydwa teksty zostały zredagowane bezsprzecznie w zborze małopolskim. Konwent seniorów w Pińczowie 6 lipca 1557 r. postanowił:

Forma katechizmu mniejszego. Ta już zrewidowana i spisana we wszystkich kościołach powinna służyć bez żadnej zmiany²⁰,

zaś J. Sylwiusz był jednym z wybitniejszych ministrów małopolskich²¹. Wyjaśnieniem byłoby przyjęcie, że J. Zaremba korzystał z jakiegoś *Katechi-*

¹⁸ Modlitwy te zamieszczone zostały w *Praecationes piae*, dodatku do *Catechismus ecclesiae genevensis* Jana Kalwina (pierwsze wydanie w roku 1545). W *Katechizmie krakowskim* znajdują się jeszcze trzy modlitwy z *Praecationes piae* Kalwina: *Modlitwa gdy dziatki do szkoły iść mają* (*Cum adeunda est schola*) i *Modlitwa ku Panu Bogu spać idąc* (*Sub noctem, cum itur dormitum*) w *Pasterstwie domowym*, zaś *Modlitwa poranna* (*Praecatio matutina*) w *Modlitwach a prośbach pospolitych*.

¹⁹ *Piesni Chwał [Boskich.] Pierwsza Część, która ma w [sobie piosnki nabożne], To iest na czasy dnia y nocy powsze[dnie y święteczne, Łaci]nskie y Polskie, Kosciółom Krze[sciańskim, Polskim y L]itewskim pospolite, z piln[oscią] zebrane przez Jan]a Zarembe[ę] z [Bunkowa.] Przydan iest [w przodzie] Katechismus z Pasterstwem [Domowym Jakuba] Sylwiusa. K temu do każdego tenor[u] y insze głosy, przez W]acława z Szamotuł, y Cypriana B[zaylika, muzykow Jego xsią]żęcey miłosci Pana Mikołai[a] [Radziwiłła, woy]e[w]ody Wile[ńskie]go etc. [etc. et] ć. Brześć, druk. Stanisław Muremelius, 1558.*

²⁰ *Akta synodów różnowierczych w Polsce*, t. 1 (1550–1559), oprac. M. Sipayłto, Warszawa 1966, s. 208: „Catechismi minoris forma. Eadem iam revisa et descripta in omnibus ecclesiis servari debet absque aliqua mutatione”.

²¹ Nieuzasadnione jest twierdzenie K. Hławiczki (dz. cyt., s. 90), jakoby *Pasterstwo domowe* w *Katechizmie królewieckim* było przedrukiem z *Pieśni Chwał Boskich* Jana Zaremby. Tekst *Pasterstwa* u Zaremby to zaledwie jedna czwarta tekstu zamieszczonego w *Katechizmie królewieckim*.

zmu krakowskiego, wydrukowanego wkrótce po konwencji piotrkowskim, czyli w 1557 lub z początkiem 1558 r.

Czy możliwe jest istnienie aż trzech edycji *Katechizmu krakowskiego*, poprzedzających wydanie *Katechizmu z Wolfenbüttel*? Odpowiedź brzmi pozytywnie – jako przykład może posłużyć tu książka *Pasyje albo historyje męki Pana naszego Jezusa Krysta, od czterech Ewangelistów wypisane, każdemu barzo pożyteczne*. Po raz pierwszy wydał ją Maciej Wirzbięta w 1555 r. (unikat w Bibl. Uniwersyteckiej w Hamburgu), po raz drugi, pod zmienionym tytułem *Historie męki Pana naszego Jezusa Krysta, od czterech Ewangelistów wypisane*, w 1557 r. (unikat w Bibl. Uniwersyteckiej w Upsali), po raz trzeci w 1561 r. (unikat w Bibl. Ossolineum)²².

Odnalezienie edycji *Katechizmu z Zurychu (1569/1572)*²³ pozwoliło też na prawidłowe odtworzenie rozwoju kalwińskiego *Katechizmu mniejszego*. Pierwsza redakcja tego *Katechizmu* powstała (jak już wspomniano) w 1557 r. w zborze małopolskim, być może z udziałem, a z całą pewnością za aprobatą Jana Łaskiego (1499–1560).

Margarita Korzo przedstawiła następującą chronologię wydań *Katechizmu mniejszego*²⁴:

- redakcja pierwsza – 20 pytań i odpowiedzi;
- redakcja druga, wileńska (przypisywana Stanisławowi Sudrowiuszowi) – 23 pytania i odpowiedzi oraz Deklaracja o Wieczery Pańskiej;
- redakcja trzecia, krakowska (przypisywana Krzysztofowi Krańskiemu) – 32 pytania i odpowiedzi.

Pierwsza redakcja *Katechizmu mniejszego* ukazała się drukiem jako część domniemanego pierwszego wydania *Katechizmu krakowskiego*

²² Edycje z 1557 i 1561 r. były współwydane z *Postillą Polską*.

²³ W datowaniu poszczególnych edycji *Katechizmu krakowskiego* pomaga drukowana we wszystkich jego wydaniach modlitwa *Prośby pospolite o potrzeby Zboru Krześcijańskiego*. W *Katechizmie królewieckim*, a także w *Katechizmie z Wolfenbüttel* i z Zurychu, w modlitwie tej (zawsze na k. C_{ix}r) jest wstawiennictwo za króla Zygmunta Augusta. O tym, że wydawcy dbali o aktualność modlitwy świadczy fakt, że w *Katechizmie z Bazylei (1584)* wymieniony jest Stefan Batory. *Prośby pospolite* drukowano też w *Katechizmie wileńskim*: w wydaniu pierwszym (1581, k. C_vv) wspomniany jest oczywiście Stefan Batory, w następnych edycjach – Zygmunt III Waza.

²⁴ M. Korzo, *W sprawie jednego z XVI-wiecznych katechizmów kalwińskich w Rzeczpospolitej*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, 2007, t. 51, s. 177–180. M. Korzo *Katechizm mniejszy* nazywa: *Katechizm „Coś ty jest?”*.

(1557/1558), a następnie przedrukowana została w *Pieśniach Chwał Boskich* Jana Zaremby (1558), kolejnych wydaniach krakowskich (do *Katechizmu* z Wolfenbüttel włącznie), w *Katechizmie nieświeskim* (1563/1565), wreszcie w *Katechizmie królewieckim* (1564/1565). Natomiast rzeczywista redakcja druga *Katechizmu mniejszego* to *Katechizm* składający się z 32 pytań i odpowiedzi, który ukazał się po raz pierwszy w edycji *Katechizmu* z Zurychu, wydanego między 1569 a 1572 rokiem, czyli ćwierć wieku wcześniej niż dotychczas sądzono. Tym samym przypisywanie autorstwa tej redakcji Kraińskiemu jest nieuzasadnione. *Katechizm mniejszy* drugiej redakcji przedrukowano w edycji krakowskiej 1584 r., w *Katechizmie* Krzysztofa Kraińskiego (1603, 1609, 1624)²⁵, w *Katechizmie* Jana Zygrowskiego (1618)²⁶ oraz przy *Psalmach Dawidowych* wydanych w Gdańsku w 1619 r.²⁷

Redakcja trzecia (23 pytania i odpowiedzi oraz *Deklaracja o Wieczery Pańskiej*) to redakcja wileńska, będąca kompilacją pierwszej i drugiej redakcji krakowskiej, wydana po raz pierwszy w 1581 r. w *Katechizmie wileńskim*²⁸. *Katechizm* tej redakcji to wszystkie pytania i odpowiedzi pierwszej redakcji krakowskiej, poszerzone o trzy pytania i odpowiedzi redakcji drugiej, a to pytanie 25 (w redakcji wileńskiej 16): „Czemu Boga Ojcem zowiesz?“, skierowane przeciwko anabaptystom pytanie 29 (w redakcji wileńskiej 20): „Dziatek ludzi krześcijańskich mają li być krzczone, gdyż [tu: chociaż] z opowiedania Ewangelii wiary nie mają?“ oraz pytanie 32 (w redakcji wileńskiej 23): „Który jest pożytek Wieczery Pańskiej?“. Z drugiej redakcji krakowskiej przejęty też został rozszerzony tekst pierwszego pytania.

Redakcja trzecia przedrukowywana była w edycjach *Katechizmu wileńskiego* w latach 1594, 1598, 1600, a bez *Deklaracji o Wieczery Pań-*

²⁵ Nie zachował się żaden egzemplarz *Katechizmu* Kraińskiego z 1599 r., stąd nie wiadomo, czy znajdował się w nim *Katechizm mniejszy*.

²⁶ J. Zygrowski, [*Katechizm chrześcijański zborów Wielkiego Księstwa Litewskiego*] [?], b. m. i r. (Lubcz, druk. Piotr Blastus Kmita, 1618), zob. Bibliografia polska Karola i Stanisława Estreicherów, cz. 3, t. 25/1, Kraków 2013, s. 325.

²⁷ *Psalmy Dawidowe, z Hymnami. Piesni Duchowne. Katechizm Mniejszy y Wietszy* [sic]. *Z skłádami dawnemi Wióry Katolickiey. Modlitw osobliwych sto*, Gdańsk, druk. Andreas Hünefeld, 1619 (egz. w Bibliotece ZN im. Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. XVII-1426-II).

²⁸ Por. wyżej przypis 2.

skiej w *Katechizmie* Malchera Pietkiewicza (1598)²⁹ oraz w *Katechizmie wileńskim* wydanym w Lubczu w 1621 r.³⁰

Szczególne miejsce w dziejach kalwinizmu na obszarze Rzeczypospolitej Obojga Narodów zajmuje *Katechizm mniejszy* w II redakcji krakowskiej³¹. W połowie XVII w. został on przetłumaczony na litewski i pod tytułem *Katechizmas Aba Trumpas Pamokslas Wieros Krikšcioniszkos del waykialu mažu* drukowany był (jako część *Maldos Krikšcioniszkos*) w Kiejdanach w roku 1653³² i w Królewcu w roku 1684³³. W 1710 r. wydany został w Królewcu, na potrzeby Jednoty Litewskiej, *Elementarz albo początek nauki dla dzieci chrześcijańskich sporządzony*³⁴, którego zasadniczą część stanowił *Katechizm chrześcijański mniejszy*, przedruk z *Katechizmu* Jana Zygrowskiego (Lubcz 1618). Redaktorzy *Elementarza* opuścili pytanie 32:

²⁹ *Polski z Litewskim Katechism Albo Krotkie w iedno miejsce zebranie, wiary y powinności Krześciańskiej, z pasterstwem Zborowym, y domowym, z Modlitwami, Psalmami, y Piosnkami ná cześć á chwałę Pánu Bogu á Zborowi iego ku zbudowaniu, teraz nowo z pilnościq wydány*, Wilno, nakł. Malcher Pietkiewicz, druk. Stanisław Wierzeyski, 1598 (egz. w Bibliotece Gdańskiej PAN, wyd. fototypiczne: *1598 Metų Merkelio Petkevičiaus Katekizmas*, Kaunas 1939). Tu *Katechizm mniejszy* po polsku nosi tytuł *Katechism, To iest, Summá Wiary Krześciańskiej, dla uczenia dźiátek*, zaś po litewsku *Katechizmas Tai est, Surakinimas wieros Krikščioniszkos del mokima berneliu*.

³⁰ *Katechism Albo Krotkie zebranie Wiary y powinności Krześciańskiej z Modlitwami, Psálmami, y Pieśniąmi. Ná cześć á chwałę Panu Bogu w Troycy świętey Iedynemu, á Zborowi iego ku zbudowaniu. Znowu teraz przeyrzány i poprówiony*, Lubcz, druk. Piotr Blastus Kmita, 1621 (egz. w Bibliotece Narodowej w Warszawie, sygn. SD XVII.2.1349).

³¹ M. Korzo (dz. cyt., s. 197–198) zwróciła też uwagę na fakt wykorzystania *Katechizmu mniejszego* przez prawosławnego teologa Wawrzyńca Zyzaniego. Pierwszych dziewięć pytań i odpowiedzi w jego *Katichisis* (Moskwa, Pieczatnyj dwor, 1627) to prawie dosłowne tłumaczenie na cerkiewnośłowiański z *Katechizmu mniejszego* II redakcji krakowskiej. Ponieważ *Katichisis* Zyzaniego weszła do kanonu ksiąg staroobrzędowców (oprócz wielu odpisów rękopiśmiennych znane są też trzy wydania drukowane w Grodnie: 1783, 1787, 1788), tym samym ten fragment *Katechizmu mniejszego* stał się częścią ich nauki katechetycznej.

³² *Maldos Krikšcioniszkos, Wisokiam meatuy ir reykalams bendriems prigulinios*, Kiejdany, druk. Joachim Jerzy Rhete, 1653 (egz. w Uppsala Universitetsbibliotek, zob. J. Trypućko, *Polonica vetera upsaliensia*, Uppsala 1958, poz. 2619).

³³ *Maldos Krikšcioniszkos, Wisokiam meatuy ir reykalams bendriems prigulinios*, (Królewiec, druk. Dziedzice Fryderyka Reussnera, 1684, egz. w Bibliotece Narodowej Litwy w Wilnie, sygn. A1/684).

³⁴ *Elementarz albo początek nauki dla Dzieci Chrześcijańskich sporządzony, gdzie iest Katechizm mniejszy y modlitewki z piosnkami małym dźiatkom potrzebne*, Królewiec, druk. Jan Dawid Zäncker, 1710 (egz. w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie, sygn. 4g.9.7.130)

„Który jest pożytek ś. Wieczerzy Pańskiej”³⁵ i jako pytania 32–40 włączyli do *Katechizmu* składającą się z 9 pytań i odpowiedzi *Summulę o ś[więtej] Wieczerzy Pańskiej*, którą Jan Zygrowski dodał do *Katechizmu mniejszego* w wydaniu *Katechizmu wileńskiego* z 1618 r.³⁶ Ta rozszerzona redakcja *Katechizmu mniejszego* była kilkakrotnie przedrukowana w Królewcu w XVIII w. pod tytułem *Katechizm mniejszy z summulą o świętej Wieczerzy Pańskiej*. Obecnie znane są tylko edycje z lat 1760³⁷ i 1778³⁸, ale przy edycji 1760 r. dodano: „znowu przedrukowany”, co dowodzi co najmniej jednego wcześniejszego wydania.

Katechizm krakowski, uważany do niedawna za legendarny, okazał się jedną z najpopularniejszych (a może najpopularniejszą) książką religijną kalwińskiego zboru małopolskiego w drugiej połowie XVI w. Wywarł też istotny wpływ na katechizmy i kancjonały Jednoty Litewskiej (*Pieśni Chwał Boskich*, *Katechizm nieświeski*, *Katechizm wileński*, *Katechizm Pietkiewicza*), zaś *Katechizm mniejszy* służył polskim i litewskim wyznawcom konfesji helweckiej w Wielkim Księstwie Litewskim jeszcze w XVII i XVIII w.

Chronologiczne zestawienie edycji *Katechizmu krakowskiego* (wraz z opisem zawartości)

1557/1558

Hipotetyczny egzemplarz drukowany u M. Wirzbięty, wykorzystany przez Jana Zarembę w *Pieśniach Chwał Boskich* (1558).

³⁵ Pytanie 32 *Katechizmu mniejszego* zostało zastąpione przez pytanie 8 *Summul* *o ś[więtej] Wieczerzy Pańskiej*: „Które są pożytki i cyle św. Wieczerzy Pańskiej” (w połączonej z *Summulą* wersji *Katechizmu mniejszego* to pytanie 39).

³⁶ *Summula albo Declaratia krociuchna Wiary Apostolskiej, O świętej Wieczerzy Pańskiej, dla dzieci Chreścianańskich przez pytanie y odpowiedź przydana* (k. B₂r-B₃v *Katechizmu* Jana Zygrowskiego).

³⁷ *Katechizm Mnieyszy, z Summulą o Świętej wieczerzy Panskiej...*, Królewiec, druk. Jan Fryderyk Driest, 1760 (egz. w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie, sygn. 28.20.4.4190).

³⁸ *Katechizm Mnieyszy, z Sumulą o Świętej wieczerzy Panskiej...*, Królewiec, druk. Gottlieb Lebrecht Hartung, 1778 (egz. w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie, sygn. 28.20.4.4200).

1559

Niezachowany egzemplarz drukowany u M. Wirzbięty, wykorzystany przez Bartłomieja Groickiego w *Pieśniach duchownych* (1559).

1560/1564

Niezachowany egzemplarz, zrekonstruowany na podstawie przedruku Jana Daubmanna w Królewcu oraz *Katechizmu krakowskiego* z Wolfenbüttel (pierwszych 12 kart i karta tytułowa *Piosnek drugich*).

Katechizm to jest summa wiary Krześcijańskiej krótko zebrana dla ćwiczenia młodych dzieci. (Kraków, druk. Maciej Wirzbięta, 12^{o?}, k. 376?).

Zawartość: Krotka przemowa ku temu, co czyść będzie, wiersz: Ku temu co czyść będzie (z kartą tytułową k. nl. 4); Katechismus, to jest, summa wiary ś. Krześcijańskiej (k. nl. 8); Pasterstwo domowe (k. nl. 4, liczb. A_i-C_ir); Modlitwy a prośby pospolite, ktorych, nie tylko domá, ále y we Zborze, káždy słusnie używać może (k. C_iv-C_{xvii}r); Pieśni na uroczyste świętá, ktore spiewáne być máią według swoich čásow (k. C_{xvii}r-G_{ix}v); Wthora część Piosnek (k. G_xr-O_{ix}r); Reyestr álbo sprawá wszitkich tych piosnek dla łacnieyszego znalezenia (k. nl. 5); wiersz: Ku temu co używał tych piosnek (k. nl. 1) oraz 1 karta czysta.

Na następnej nieliczbowanej karcie nowy tytuł: Piosnki drugie, ktore się też ku pirwszym, według swych czasów, słusnie przytrafić mogą (k. nl. 1, liczb. P_i-S_{ix}); Náznáczenie wszystkich piosnek, dla łacnieyszego znalezenia (k. nl. 2).

Pieśń z dowody Pisma świętego o Pośrzedniku iedynem Panu Kri-stusie, tak s strony Boskiej yako y s strony człowieczeńskiej natury; Psalm Dawidow Lxx; Spowiedź poran[na]; Modlithwá Páńska álbo paćierz (k. nl. 12).

1565/1568

Egzemplarz w Herzog August Bibliothek w Wolfenbüttel (prawdopodobnie brak 2 kart na końcu, na których rejestr Piosnek Drugich).

Kátechizm, tho iesth, Summá wiary Krześciáńskiej, krotko zebrána, dla ćwiczenia młodych dzyatek. [W kolofonie:] Z Drukárnie Mácieiá Wirzbięty, b. r., 12^o, k. 390 (A⁶, B-Z¹², Aa-Kk¹²), k. 2?

Zawartość: Krotka przemowá ku temu, co czyść będzie (k. nl. A₂r-A₄r); wiersze: Ku temu co czyść będzie (k. nl. A₄v-A₅r), Ku temuż (wiersz,

k. nl. A₅r-A₆r); Káthechizmus, to iest, Summá wiáry s. Krześciáńskiey (k. nl. B₁r-B₈v); Pastersthwo domowe (k. nl. B₉r-B₁₂v, liczb. A₁r-C₁r); Modlitwy á próšby pospolite, ktorých, nie tylko domá, ále y we Zborze, kázdy słusznie używáć może (k. C₁v-C_{xvi}r); Piosnki ná uroczyŝte ŝwięta, ktore ŝpiewáne być máią wedlug swoich čásow (k. C_{xvii}r-G_{ix}v); Wtora część piosnek (k. G_xr-O_{ix}r); Reyestr álbo spráwá wszyisthkch [sic] tych piosnek dla łączniejszego ználezienio [sic] (k. nl. Bb₆r-Bb₁₀v); wiersz: Ku temu co używáł tych piosnek (k. nl. Bb₁₁r-Bb₁₁v); k. nl. Bb₁₂ (czysta).

Na karcie Cc₁r nowy tytuł: Piosnki Drugie, ktore sie theż ku pirwŝszym, wedlug swych čásow, słusznie przytráfíc mogá (k. nl. 1, liczb. P₁r-S_{viii}v); Psalm y Dawida: III, VIII, XII, XIII, XXIII; Piosnká Proroká Ezáiaszá w v. káp.; Pieŝń Ezechiaszá krolá Judskiego gdy był chorobá od Páná Bogá skaran; Piosnká á modlitwá do Páná Bogá, aby nas záchowáć raczył powietrza morowego, y kázdey złey przygody; Modlitwá o pospolite potrzeby, s próŝb modlitwy Páńskiey (k. S_{viii}v-S_{xxi}v, k. nl. Ii_{xi}r-Ii_{xii}v).

Pieŝń z dowody pismá ŝwiętego o Poŝrzedniku iedynym Pánu Kristusie, ták s strony Boskiey iáko y s strony człowieczeńskiey náturey; Psalm Dawidá krolá Lxx; Spowiedź poránna; Modlitwá Pańska ábo pacierz (k. nl. Kk₁r do Kk₁₂r)

Wydanie 1565/1568 roku poszerzono o wiersz Ku temuż (k. A₅r-A₆r) oraz dodano na kartach liczbowanych S_{viii}-S_[xxiii]: Pieŝń na dzień powszedny, gdy sie zbor zgromadzi; Pieŝń przed sámym kazániem; Psalm y Dawida; Piosnká Proroká Ezáiaszá w v. káp.; Pieŝń Ezechiaszá krolá Judskiego gdy był chorobá od Páná Bogá skaran; Piosnká á modlitwá do Páná Bogá, aby nas záchowáć raczył powietrza morowego, y kázdey złey przygody; Psalm LXVII; Modlitwá o pospolite potrzeby s próŝb modlitwy Páńskiey.

1569/1572

Egzemplarz w Zentralbibliothek w Zurychu (brak k. Z.)

Kátechizm, tho iesth, Krotka náuká Wiáry ŝwiętey Krześciáńskiey, dla ćwiczenia młodych dzyatek zebrána. [W kolofonie:] Z Drukárnie Mácyeyá Wirzbięty, b. r., 12^o, k. 420 (A-Z¹², Aa-Mm¹²).

Zawartoŝć: Krotka przemowá ku themu czo czyŝć będye (k. nl. A₂r-A₄r); wiersze: Ku temu co czyŝć będye (k. nl. A₄v-A₅r), Ku temuż (k. nl. A5r-A6r); Kátechizmus, to iest, Krotka nauká wiáry ŝwiętey Krześciáńskiey (k. nl. A₇r-B₅v); Pástersthwo domowe (k. nl. B₆r, liczb. A₁r-C₁r); Modlitwy á próšby pospolite, ktorých nie tylko domá ále y we zborze,

kąždy słusznje używác może (k. C_iv-C_{xvi}r); Piosnki ná uroczyste swiętá, ktore spiewáne być máią według swoich czasow (k. C_{xvii}r-G_{ix}v); Wtóra część Piosnek (k. G_xr-O_{ix}r).

Na k. Bb₆r nowy tytuł: Piosnki drugie, ktore sye theż ku pirwszym, według czasow swych, słusznje przytráfić mogą (k. nl. 1, liczb. P₁r-S_{viii}v); Psalmy Dawida: III, VIII, XII, XIII, XXIII; Piosnká Proroká Ezáiaszá w v. káp.; Pieśń Ezechiasza krolá Judskiego, gdy był chorobá od Páná Bogá skaran (k. S_{viii}v-S_{xx}r); Psalmy Dawida: I, XXIII, LXII, LXIII, LXVII, LXXI, LXXV, XC, XCI, CXII, CXVII, CXXXII, CXLIII, CXLIX, CL (k. S_{xx}r-V₅v).

Pieśń z dowody Pismá Swiętego o Pośrzedniku iedynym Pánu Krystusie, ták s strony Boskiey iáko s strony człowieczeńskiej nátury; Spowiedź poránna; Modlitwá Páńska ábo Pacierz (k. V_{vi}r-V_{xiii}v); Piosnká á modlitwá do Páná Bogá, aby nas záchować raczył powietrza morowego, y káždey zley przygody; Modlitwá o pospolite potrzeby, s prósb Modlitwy Páńskiej (k. V_{xv}r-V_{xvii}r); Reyestr álbo spráwá wszystkich tych piosnek, dla łączniejszego ználezienia (k. nl. Mm₄r-Mm₁₁r); wiersz: Ku temu co używał tych Piosnek (k. nl. Mm₁₁v-Mm₁₂r).

Zmiany w stosunku do wydania 1565/1568: powiększono Katechizm mniejszy z 20 do 32 pytań i odpowiedzi, zmieniając też jego tytuł; opuszczono zapis nutowy do *Piosnki po Ewanieliej swiętej* (w wydaniu 1565/1568 na k. liczbowanej B₁r i v), dodano na k. liczbowanych S_{xx}r-V_vv Psalmy Dawida: I, XXIII, LXII, LXIII, LXVII, LXXI, LXXV, XC, XCI, CXII, CXVII, CXXXII, CXLIII, CXLIX, CL.

1584

Exemplar in Universitätsbibliothek in Basylee

Kátechizm, tho iesth, Krothka náuká Wiáry swiętej Krześciáńskiej, dla ćwiczenia młodych dziatek zebrána. [W kolofonie:] Z Drukárnje Mácieiá Wirzbiety. 1584, 12^o, k. 444 (A-Z₁₂, Aa-Oo¹²).

Zawartość: Krotka przemowá ku temu czo czyść będzie (k. nl. A₂r-A₄r); wiersze: Ku temu co czyść będzie (k. nl. A₄v-A₅r), Ku temuż (k. nl. A₅r-A₆r); Kátechizmus, tho iesth, Krotka náuká wiáry swiętej Krześciáńskiej (k. nl. A₇r-B₅v); Pásthersthwo domowe (k. nl. B₆r, liczb. A₁r-C₁r); Modlitwy á próby pospolite, kthorych nie tylko domá ále y we zborze, káždy słusznje używác może (k. C_iv-C_{xvi}r); Piosnki ná uroczyste swiętá, ktore spiewáne być máią według swoich czasow (k. C_{xvii}r-G_{ix}v); Wtóra część Piosnek (k. G_xr-O_{ix}r).

Na k. Bb₆r nowy tytuł: Piosnki drugie, ktore sye theż ku pirwszym, według čásów swych, słusnie przytráfić mogą (k. nl. 1, liczb. P₁r-S_{viii}v); Psalmy Dawida: III, VIII, XII, XIII, XXIII, Piosnká Proroká Ezáiaszá w v. káp., Pieśń Ezechiasza krolá Judskiego, gdy był chorobą od Páná Bogá skaran (k. S_{viii}v-S_{xx}r); Psalmy Dawida: I, XXIII, LXII, LXIII, LXVII, LXXI, LXXV, XC, XCI, CXII, CXVII, CXXXII, CXLIII, CXLIX, CL (k. S_{xx}r-V_vv).

Pieśń z dowody Pismá Świętego o Pośrzedniku iedynym Pánu Krystusie, ták s strony Boskiewy iáko s strony człowieczeńskiewy nátury; Spowiedź poránna; Modlitwá Páńska ábo Pacierz (k. V_{vi}r-V_{xiii}v); Psalmy Dawida: IV, V, XII, XIII, XIV, XXVIII, XLII, LXXXII, CIII, CIIII, CXX, CXXVII, CXXVIII, CXXIII, CXLVII (k. V_{xv}r-X_{xii}v).

Piosnki pospolite (k. X_{xiii}r-X_{xviii}v, mylnie ozn. X_{xii}-X_{xvii}): Wzywam Panie na pomoc ciebie Boga; Czego chcesz po nas Panie za twe hoyne dary; Ty coś niebo wysokie pięknie uhaftował; Tobie wiekuisty Boże Tobie służy ziemia; Ty sam Panie dawasz z nieba; Kto żywi powietrzne ptaki.

Piosnká á modlitwá do Páná Bogá, aby nas záchować raczył powietrza morowego, y káždey złey przygody; Modlitwá o pospolite potrzeby, s prósb Modlitwy Páńskiewy (k. nl. Oo₁r-Oo₃r); Reyestr álbo spráwá wszystkich tych piosnek, dla łączniejszego ználezienia (k. nl. Oo₃v-Oo₁₁r); wiersz: Ku temu co używał tych Piosnek (k. nl. Oo₁₁v-Oo₁₂r).

Zmiany w wydaniu 1584 r. w stosunku do edycji 1569/1572: na kartach liczbowanych V_{xv}r- X_{xviii}v (mylnie ozn. X_{xvii}) dodano Psalmy Dawida IV, V, XII, XIII, XIV, XXVIII, XLII, LXXXII, CIII, CIIII, CXX, CXXVII, CXXVIII, CXXIII, CXLVII oraz Piosnki pospolite.

Chronologiczne zestawienie edycji Katechizmu mniejszego w II redakcji krakowskiej

1569/1572

Kátechizmus, to iest, Krotka nauká wiáry świętey Krześciáńskiewy, [w:] Kátechizm, tho iesth, Krotka nauká Wiáry świętey Krześciáńskiewy, dla ćwiczenia młodych dzyatek zebrána, Kraków, druk. Maciej Wirzbięta, k. A₇r-B₅v.

1584

Káthechizmus, tho iesth, Krotka nauká wiáry świętey Krześciáńskiewy, [w:]

Kátechizm, tho iesth, Krothka náuká Wiáry świętey Krześciáńskiey, dla ćwiczenia młodych dziątek zebrána, Kraków, druk. Maciej Wirzbięta, k. A₇r-B₅v.

1603

Kátechizm mnieyszy, [w:] K. Kraiński, *Katechizm z Naukami, z Piesniami, y z Modlitwami, Koscióła Powszechnego Apostolskiego... powtore spisány y wydány*, Raków, druk. Sebastian Sternacki, s. 1–8.

1609

Kátechizm mnieyszy, [w:] K. Kraiński, *Katechizm z Naukami, z Piesniami, y z Modlitwami, Koscióła Powszechnego Apostolskiego... po trzecie wydany, z popráwą y przydániem niektorych Pieśni ná swych mieyscách położonych...*, Raków, druk. Sebastian Sternacki, s. 1–8.

1618

Katechizm Chrzescianski Mnieyszy, Ktory się podáie dla dziątek Chrześciáńskich, [w:] [*Katechizm chrześcijański zborów Wielkiego Księstwa Litewskiego*], (Lubcz, druk. Piotr Blastus Kmita), s. 1–16.

1619

Katechizm, To iest, Summá wiáry S Krześciáńskiey dla ćwiczenia małych dziątek, [w:] *Katechizmy To Iest Summowne á Krotkie Wiáry S. Krześciáńskiey zebranie, ták dla dziątek ćwiczenia, iáko y dorosłym dla uwážania, wydáne. Do których przydáne są wyznánia Wiáry powszechney ná przednich Conciliach wydáne, y powinności wszech stanow, z pismá S. zebráne*, Gdańsk, druk. Andrzej Hünefeld, s. 1–9.

Współwydane z: *Psalmy Dawidowe, z Hymnami. Piesni Duchowne. Katechizm Mnieyszy y Wietszy [sic]. Z skłádami dawnemi Wiáry Katolickiey. Modlitw osobliwych sto*, Gdańsk, druk. Andreas Hünefeld, 1619.

1624

Kátechizm mnieyszy, [w:] K. Kraiński, *Katechizm z Naukami, z Piesniami, y z Modlitwami, Koscióła Powszechnego Apostolskiego... po czwarte wydany, z popráwą y przydániem niektorych Pieśni ná swych mieyscách położonych...*, Raków, druk. Sebastian Sternacki, s. 1–8.

1653

Katechizmas Aba Trumpas Pamokslas Wieros Krikščioniszkos del waykialu mažu, [w:] Maldos Krikscioniszkos, Wisokiam meatuy ir reykalam bendriems prigulinčios: Ant garbos Diewa Traycey Szwentoy wiena Tewá, Sunaus, ir Dwašios S. O del naudos Bažnicios io, ant swieta iszłaystos, Kiej-dany, druk. Joachim Jerzy Rhete, s. 73–84.

Współwydane z: *Kniga Nobaznistes Krikščioniszkos, Ant gárbos Die-wuy Traycey Szwentoy Wienatijam: Ant wartoimá Bážničioms dides Kuni-gistes Lietuwos iszduotá.*

1684

Katechizmas Aba Trumpas Pamokslas Wieros krikščioniszkos del waykialu mažu, [w:] Maldos Krikscioniszkos, Wisokiam meatuy ir reykalam bendriems prigulinčios: Ant garbos Diewa Traycey Szwentoy wiena Tewa, Sunaus, ir Dwašios S. O del naudos Bažnicios io, ant swieta iszłaystos, (Kró-lewicz, druk. Dziedzice Fryderyka Reussnera), k. k₃r-m₁v.

Współwydane z: *Kniga Nobaznistes Krikščioniszkos, Ant gárbos Die-wuy Traycey Szwentoy Wienatijam: Ant wartoimá Bážničioms dides Kuni-gistes Lietuwos iszduotá. O dabar qntra karta perdrukawota...*

1710

Katechizm Chrzescianski Mnieyszy, [w:] Elementarz Albo Początek Nauki Dla Dzieci Chrzescianskich sporządzony, gdzie iest Kátechizm Mnieyszy y Modlitewki z Piosnkami máłym Dźiatkom potrzebne. Królewicz, druk. Jan Dawid Zäncker, k. A_{iii}r-A_{viii}v.

1760

Catechizm Mnieyszy, [w:] Katechizm Mnieyszy, z Summulą o Świętey wie-czerzy Panskiey Także Sto krotkich sentencyi z Pisma świętego, o Wierze y Pobożności, zebranych y przyłączonych, z modlitewkami y piosnkami ma-łym Dźiatkom służącemi. w Krolewcu... znowu przedrukowany, Królewicz, druk. Jan Fryderyk Driest, s. [3], 4–16.

1778

Katechizm Mnieyszy, [w:] Katechizm Mnieyszy, z Sumulą o Świętey wie-czerzy Panskiey Także Sto krotkich sentencyi z Pisma świętego, o Wierze y Pobożności, zebranych y przyłączonych, z modlitewkami y piosnkami

małym Działkom służącemi, Królewiec, druk. Gottlieb Lebrecht Hartung, s. [3], 4–16.

1859

Katechizm mniejszy, [w:] A. Sozański, *Modlitewnik dla ewangelików wypisany z dawnych ksiąg polskich, aprobowanych przez synody: włodzisławski r. 1601, ożarowski r. 1602 i łańcucki r. 1603, z przydaniem Katechizmu mniejszego oraz dodatku z modlitwami nowszego utworu*, Rzeszów, druk. J. A. Pelar, s. 75–88.

Bibliografia:

Źródła:

Akta synodów różnowierczych w Polsce, t. 1, oprac. M. Sipayło, Warszawa 1966.

Chlebowski Bronisław, *Śpiewnik Bartłomieja Groickiego*, [w:] *Z wieku Mikołaja Reja*, cz. 2: *Materiały*, Warszawa 1905, s. 37–50.

Kalwin Jan, *Catechismus ecclesiae genevensis, hoc est, formula erudiendi pueros in doctrina Christi, Argentoratum*, [Strasbourg] 1545.

Zaremba Jan, *Pieśni Chwał Boskich (Monumenta Musicae in Polonia)*, oprac. B. Brzezińska, A. Kawecka-Gryczowa, Kraków 1989.

Publikacje drukowane:

Hławiczka Karol, *Nieznany kancjonał z nutami z XVI wieku ze zbiorów Biblioteki Śląskiej w Cieszynie*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej w Katowicach” 1974, s. 71–131.

Korzo Margarita, *W sprawie jednego z XVI-wiecznych katechizmów kalwińskich w Rzeczypospolitej*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” 2007, t. 51, s. 177–198.

Kowalska Halina, *Działalność reformatorska Jana Łaskiego w Polsce 1556–1560*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1969.

Malicki Marian, *Nieznany dotychczas polski katechizm kalwiński ze zbiorów Biblioteki Księcia Augusta w Wolfenbüttel*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 1993, r. 43, s. 47–64.

Kraków Catechism (with cantional) of the Reformed Church of the Polish-Lithuanian Commonwealth – reconstruction of the history of editions

SUMMARY: The paper deals with the recent discovery of three previously unknown editions of the *Kraków Catechism* of the Reformed Church of the Polish-Lithuanian Commonwealth, which allows the author to correct the previous views on the historical evolution of the aforementioned catechism and helps him to properly reconstruct the chronology of the earliest editions (still considered lost). Moreover, newly discovered books offer a new insight into the editorial activity of the Polish printer Maciej Wirzbięta and his professional connections to the Lesser Poland community of the Reformed Church. As far as the history of the Reformed Protestantism is concerned, the discovery in question sheds new light on the contacts between the Lituanian and the Lesser Poland communities of the Reformed Church in the second half of the 16th century and shows a continuity of catechesis (based on the *Kraków Catechism*) from the end of 16th to the end of 18th century.

KEYWORDS: Reformed Protestantism, Polish catechisms and cantionals, Maciej Wirzbięta, *Kraków Catechism*.

